

De foregår stadig, de illegale udgravninger. Arkæologiske lokaliteter rundt omkring i landet er fortsat i fare for ødelæggelser, når moderne bebyggelser rykker tættere og tættere på. Og selvom myndighederne i Ægypten ikke decideret ser passivt til, har de svært ved at følge med. Strømmen af dårlige nyheder er dog aftaget en smule i det sidste knapt halve år, og flere og flere vælger igen Ægypten som feriedestination. Det er gode nyheder for både turister og ikke mindst lokalbefolkningen, der er afhængig af turismen. Samtidig er de fleste arkæologiske projekter og udgravningshold tilbage i fulde omdrejninger igen, og der bliver gjort nærmest ugentlige, hvis ikke daglige, fund af både stort og småt over hele Ægypten.

FUND & FORSKNING

Alexandria

Efter at illegale udgravere havde lokaliseret en begravelsesplads fra græsk-romersk tid under et hus, sendte antikvitetminister Mamdouh el-Damaty straks et hold rigtige arkæologer til stedet for at fortsætte udgravningen på professionel vis. De kriminelle blev grebet på fersk gerning med spaderne i jorden og bl.a. et stort antal keramiske genstande og intet mindre end 18 glasflasker fra græsk-romersk tid i hænderne.

<http://english.ahram.org.eg/News/120807.aspx>

Lagt på nettet 20. januar 2015

Taposiris Magna

Kathleen Martinez fra den Dominikanske Republik, der for nogle år siden blev kendt som en af Zahi Hawass' protegéer, har i Taposiris Magna vest for Alexandria fundet en kalkstensstele

med indskrifter skrevet med hieroglyfer og på demotisk. Stelen måler 105 x 65 x 18 cm og bærer navnene Ptolemæus IV, hans dronning Arsinoe III, hans søn Ptolemæus V og dennes søster-hustru Kleopatra I.

<http://www.sciencesetavenir.fr/archeopaleo/20150220.OBS3022/une-stele-contemporaine-de-la-pierre-de-rosette-decouverte-en-egypte.html>

Lagt på nettet 21. februar 2015

Tell Habuwa v. Ismailiya Herskerens Mure

Under udgravninger i Tell Habuwa tæt på det sted, hvor arbejdet på den nye Suez-kanal foregår, har arkæologer med Mohamed Abdel-Maqsoud i spidsen fundet resterne af et fæstningsværk, der stammer fra Mellemste Rige. Det drejer sig om "Herskerens Mure", som man hidtil kun har kendt til fra dokumenter fra den tid, herunder fortællingen om Sinuhe. I den historie hører vi, hvor besværligt det var for Sinuhe at flygte ud af Ægypten, fordi det var et stort og stærkt befæstet anlæg. Murene består af en række fæstninger, der er konstrueret af soltørrede lersten med forsvarsgrøfter og barrikader for at modstå angreb fra øst. Fire af de netop fundne fæstninger dateres til 18. og 19. dynasti, mens andre stammer fra Hyksos-perioden. Alle er udstyret med installationer for at undgå oversvømmelser fra både Nilen og Middelhavet.

<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/9/40/120225/Heritage/Ancient-Egypt/Ancient-AlAmir-Wall-uneearthed-in-Ismailiya.aspx>

Lagt på nettet 13. januar 2015

"Herskerens Mure". Fra nettet.

Nyfundet grav fra Sakkara. Fra nettet.

Sakkara

Nye grave

Arkæologer fra IFAO under ledelse af Vassil Dobrev har fundet to mastaba-grave med særdeles velbevaret, farverig udsmykning fra det 6. dynasti i Tabit el-Geish det sydlige Sakkara. De tilhører to præster ved navn Ankhti og Sabi. Begge var plyndrede, men der blev dog fundet skeletrester og nogle kalcitkar på gulvet af skakter henh. 12 og 6 m under overfladen. Udsmykningen i gravkapellet viser offerlister og et bredt udvalg af gravgaver (mange forskellige beholdere samt kasser og poser mm). (LM)

Presse med fotos:

<http://luxortimesmagazine.blogspot.nl/2015/04/french-archaeologists-uneearth-two-old.html>

Lagt på nettet 2. april

IFAOs hjemmeside om Tabit el-Geish (på engelsk): <http://www.ifao.egnet.net/archeologie/tabtab-al-guech/#en>

Abusir

En ukendt dronning

Tjekkiske arkæologer under ledelse af Miroslav Barta har i Abusir fundet en grav fra Gamle Rige, som tilskrives en hidtil ukendt dronning, Khentkhaus III. Graven ligger på en lille begravelsesplads sydøst for Neferefras pyramidekompleks (5. dynasti, ca. 2448-2421 f. Kr.). Arkæologerne mener derfor, at Khentkhaus III kan være Neferefras dronning. Det fremgår af indskrifter i graven, at Khentkhaus III var "kongens hustru" og "kongens moder". Salima Ikram fra American University i Cairo udtaler, at disse indskrifter understøtter den viden man allerede har om, at højtstående kvinder i

Service fra graven. Fra nettet.

Gamle Rige nød betydelig magt og prestige.

Der blev fundet 23 kalkitkrukker, fire kobbergenstande og andet udstyr i graven, og samlet set åbner opdagelsen for en hidtil ukendt del af 5. dynasti, hvilket kan lede til fremtidige studier af bl.a. familieforholdene i den kongelige familie.

Arkitektonisk ligner graven de øvrige gravanlæg på denne begravelsesplads: Den øverste del består af en mastaba og et lille offerkapel, og ved bunden af en skakt ligger selve gravkammeret.

<http://luxortimesmagazine.blogspot.nl/2015/01/4500-years-old-tomb-of-unknown-ancient.html?view=flipcard>
Lagt på nettet 4. januar 2015
<http://www.dailynewsegypt.com/2015/02/18/details-lost-ancient-egyptian-queens-tomb-emerge/>
Lagt på nettet 18. februar 2015

Dahshur

Stor have ved Knækpyramiden

Dahshur-området syd for Cairo var militærzone indtil 1996, og det krævede særlig tilladelse at besøge området. Pyramiderne, der bl.a. tæller Snofrus Knækpyramide og Den Røde Pyramide, der også tilskrives Snofru, samt flere pyramider fra 12. og 13. dynasti, blev undersøgt allerede i 1950'erne af Ahmed Fakhri og senere af Rainer Stadelmann.

Siden 2010 har arkæologer fra Det Tyske Institut i Cairo imidlertid på ny undersøgt området, særligt nord for

Knækpyramidens daltempel, hvor Fakhri i sin tid opdagede en bygning, han daterede til Mellemste Rige. Stadelmann mente dog, at bygningen, der senere er sandet til igen, kunne have været en lagerbygning tilknyttet daltempel.

I 2012 genundersøgte det tyske hold bygningen ved hjælp af moderne metoder og kunne fastslå, at den dels var ældre end daltempel, dels større end først antaget. Lederen af projektet, Felix Arnold, fortæller, at man har forsøgt at samle så meget materiale som muligt for at kunne bestemme bygningens udseende, funktion og datering og i øvrigt få en bedre forståelse for hele landskabet.

Efter at have fjernet 15 cm sand opdagede arkæologerne ikke bare Fakhris oprindelige bygning, men også resterne af en stor have, som engang havde mere end 340 træer arrangeret i lange parallelle rækker omgivet af en 5 m tyk mur. På den vestlige side fandt man fire rækker med 26 gruber, som har en diameter på mellem 50 og 100 cm med tilstødende vandingskanaler. Mellemrummene mellem hullerne var dækket af et tyndt lag jord, hvor der har vokset mindre planter. I havens østlige område fandt man også spor af gruber, men ikke nær så mange. Midt i haven findes et område omkring 150 m langt, som ikke har haft nogen beplantning. De få

bevarede rodrester viser, at træerne bestod af palmetræer, sykomore og cypresser. Det er første gang, man har fundet cypresser i Ægypten, og man forestiller sig, at de kan have været importeret fra Syrien. Alle træer blev udplantet, da de var et til to år gamle, og er altså sået og sat et andet sted og senere transporteret til Dahshur. Da Nilen ikke når til Dahshur, har man været nødt til at kunstvande hver dag, selvom det måske har regnet mere end gang end det gør i dag i området.

Den sydlige del af haven ligger ca. én meter højere end den nordlige, og det var her, den bygning, som Fakhri fandt, var bygget. Der er ikke meget tilbage af bygningen, kun få spor af fundamentet, der er lagt direkte på ørkenoverfladen. Bygningen var omgivet af en massiv mur, der var 5 m tyk, 80,5 m lang på nord-sydsiden og 55,8 m lang på øst-vestsiden. Mure med så store dimensioner blev kun bygget til konger og kendes fra tidligt dynastiske grave i Abydos. Arkæologerne har endnu ikke lokaliseret indgangen til bygningen, men foreløbige studier tyder på, at der var mindst to indgange: én nær den østlige sides sydlige ende og en anden midt på sydsiden.

Den sydlige del af bygningen består af tre rum, hvoraf det nordligste også har en åben gård. Langs med væggene i rummene findes fordybninger til at sætte offerkrukker i, og i et af rummene

Haven i Dahshur. Fra nettet.

findes en fordybning i midten, som kan have fungeret som et sted til rituel ren- selse. Mens bygningen var i brug, blev den restaureret og ombygget. Der er bl.a. tilføjet en ekstra længe mod vest, som har givet hele bygningen en firkan- tet grundplan. Udbygningen blev lagt henover en del af haven.

Det er uklart, hvad komplekset har været brugt til. De tyske forskere mener dog, at det blev rejst og brugt, mens kongen levede. Desuden er der tale om en midlertidig bygning, idet træerne ikke nåede at vokse sig store. Den har måske kun været i brug i fem år. For- skerne foreslår, at den kan være et tem- pel til afholdelse af særlige festivaller eller ceremonier for den levende konge, eller at den er en forløber for dal- templet, der blev bygget senere. At grundplanerne af daltemplet og den mystiske bygning ikke stemmer over- ens, taler imidlertid imod denne teori.

Selv om bygningens specifikke funk- tion er uafklaret, mener de tyske for- skere, at der nok skal ændres i ideerne om hvilke funktioner et pyramidekom- plex havde, især i forhold til dal- templet. Den arkitektoniske udform- ning og den store have er en nyska- belse. Der kan dog have været lignende anlæg ved andre daltempler, som endnu ikke er kommet for dagens lys. <http://weekly.ahram.org.eg/News/10244/47/All-change-at-the-Valley-Temple.aspx>
Lagt på nettet 22. januar 2015

Luxor, Østbredden **Lille sfinks i Karnak**

Arkæologer fra Centre franco-égyptien d'études des temples de Karnak (CFE-ETK) fandt i slutningen af 2014 en lille løvesfinks (50 x 20 x 30 cm) i fin stand i en cachette ved Ptah-templet i Kar- naktemplet. På hjemmesiden, der er angivet nedenfor, findes bl.a. en film med sfinxen, mens den stadig er *in situ* i cachetten.

[http://www.cfeetk.cnrs.fr/index. php?page=sphinx-decouvert-au-temple- de-ptah](http://www.cfeetk.cnrs.fr/index.php?page=sphinx-decouvert-au-temple-de-ptah)
Lagt på nettet 9. december 2014

Statuetter i Karnak

I forlængelse af fundet af den lille sfinks beskrevet ovenfor ledte yderligere un- dersøgelser til, at arkæologerne fra CFEETK opdagede endnu en cachette med 23 statuetter samt andre genstande øst for Ptah-templet i Karnak. Genstan- dene er i visse tilfælde fragmenterede og ødelagte og stammer efter al sand- synlighed fra Sentiden eller Tredje Mel- lemtid. Denne type statuette-depot er usædvanlig, både hvad angår kvantitet og kvalitet af de fundne genstande, der består af i alt 38 genstande i kalksten, gråvakke, en kobberlegering og fritte, undertiden belagt med guld. De fleste statuetter forestiller Osiris, men der er også statuetter eller fragmenter af sta- tuetter af bavianer, gudinden Mut, gud- inden Bastet, Imhotep samt statuette- fragmenter af kunstige skæg, hovedbe- klædninger m.v. Dertil kommer en lille stele med navnet Ptah og en sfinks. Fundet er udgravet og dokumenteret ved hjælp af den allernyeste teknologi, og CFEETKs forskere skal nu i gang med at undersøge og konservere alle genstandene.

[http://www.cfeetk.cnrs.fr/uk/index. php?page=decouverte-decembre-2014- ptah](http://www.cfeetk.cnrs.fr/uk/index.php?page=decouverte-decembre-2014-ptah)
[http://www2.cnrs.fr/presse/ communique/3939.htm](http://www2.cnrs.fr/presse/communique/3939.htm)
[http://www.cfeetk.cnrs.fr/uk/index.php? page=decouverte-de-38-temple-de-ptah](http://www.cfeetk.cnrs.fr/uk/index.php?page=decouverte-de-38-temple-de-ptah)
Lagt på nettet 15. december 2014 og 2. marts 2015

Luxor, Vestbredden

Kiste fundet i Asasif

Under restaureringen af Amenhotep Huys grav i Asasif* fandt spanske og ægyptiske arkæologer en sarkofag, der menes at tilhøre en af Amons sangere. Sarkofagen er velbevaret og indeholder en mumie svøbt i linned og med maske. Indtil videre er navnet på den døde ikke blevet afsløret, men sarkofagen dateres til Tredje Mellemtid. Sarkofagen er af træ og dekoreret med scener af ægyptiske guder, herunder Thoth, Anubis, Osiris, Isis og de fire Horussønner. Teksterne på sarkofagen er ved at blive undersøgt for at kunne identificere den afdøde.

[http://english.ahram.org.eg/ News/117458.aspx](http://english.ahram.org.eg/News/117458.aspx)

Lagt på nettet 8. december 2014

*Denne Amenhotep, kaldet Huy, var vesir i de sidste år af Amenhotep III's regering. Han kendes bl.a. fra sine hovedløse skriverstatuer i Cairomuseet og British Museum. Hans temmelig øde- lagte thebanske grav blev identificeret i 1978 i Asasif, ikke så langt fra den sam- tidige forvalter Kheruefs grav (TT 192). Den har fået betegnelsen AT 28 (Asasif Tomb 28), ikke at forveksle med den gængse TT-nummerering af de tidligere kendte grave. Siden 2009 har arkæologer fra Instituto di Estudios del Antiguo Egipto i Madrid udgravet graven og det tilstødende område. (LM)
En artikel om vesiren og hans grav kan læses og downloades her:

Huys ødelagte grav. Fra nettet.

<https://www.academia.edu/8290942/s.181-199> (på engelsk).

Nye thebanske grave

I marts kom der få dage efter hinanden nyheder om to privatgrave fra midt 18. dynasti fundet i den gård, som de deler med TT 110. Begge fund blev gjort under rydning af gården af American Research Center in Egypt under ledelse af John Shearman og i samarbejde med ægyptiske kolleger, uddannet af ARCE. Den åbne gård, der oprindeligt blev anlagt foran TT 110, var sandet til, og indgangen til graven gik gennem TT 42. Det var under oprydning af gården, at de nye opdagelser blev gjort. Den første grav, lokaliseret d. 3. marts, tilhører Amons dørvogter, Amenhotep, kaldet Rebiu(?), og hans hustru Satamon ("Amon" blev udraderet i Amarnatiden). Graven er fyldt med brokker, og kun en del af vægudsmykningen er synlig på pressebillederne. Den er T-formet med en lille, ufuldendt niche for enden af det inderste rum. En scene viser ifgl. ARCE "ofring foran en gudinde, der ammer et kongebarn*". Den ene endevæg viser en bemalet granitstele med hulkel, flankeret af ofring til ejerne ("sønnen" er hugget ud, måske fordi han var klædt som *sem-præst*?) Den tilstødende væg har en ikke så hyppig scene med kornmaling, æltning af dej med fødderne og både runde og kegleformede brød sat til hævnning, mens væggen overfor afbilder gæstebuddet. Den modsatte endevæg er prydet af en stele med buet overkant. På den ene tilstødende væg skimtes en fiske- og fuglefangstscene. I det inderste rum med nichen ses tv en offerscene og th begravelsesprocession til Osiris og, nedenunder, Hathor, Vestens gudinde. Den nederste del af væggen th er gennembrudt af en senere åbning til et siderum med gravskakt. Bagvæggen synes at afbilde den afdøde(?), der ofrer til Osiris (og enten Hathor eller Anubis på den modsatte side).

<http://www.arce.org/news/2015/03/u153/new-tomb-discovery-east-of-tt110>

Begravelsesprocession i Amenhoteps grav. Fra *Mail Online*, 13. marts 2015 (Ministry of Antiquities).

* Jf. bemærkningerne om ammer i thebanske grave ovenfor s. 25-29.

Den anden grav blev fundet lige syd for d. 10. marts af de samme arkæologer. Den blev udført til Amons dørvogter Samut og hans hustru, Takhaat. Den T-formede grav består af en tværhal og ufuldendte sidekamre med gravskakter. Den blev plyndret for sit indhold i oldtiden, og indskrifterne blev vandaliseret i Amarna-tiden, hvor Amons navn blev hugget ud (begge de to grave har stået åbne). Væggene i forhallen er udsmykket med det gængse repertoire: en fin, men noget stiliseret gæstebudsscene i tre registre med to musikere, der spiller henh. harpe og lut og kvinder, der klapper i hænderne; en søn (også Amondørvogter, navnet blankt) og en datter(?), der ofrer til gravejerparret. På den modstående væg ses en lignende scene. På den ene endevæg er også her malet en lyserød granitstele flankeret af offer- og slagtescener med gravejerparret, hvor sønnens navn er udeladt og hans billede hugget ud, ligesom i den foregående grav. Loftet er også her smykket med geometrisk mønster, der kan være inspireret af ægæiske tekstiler.

Ingen af de to gravejere kendes andetsteds fra (der foreligger f.eks. ingen matchende gravkeglar). De har været kolleger, idet de begge har været dørvogtere i et af Amons templer på om-

trent samme tid – af stilistiske årsager kan gravene siges at være blevet udsmykket under Tuthmosis III-Amenhotep II. (LM)
<http://luxortimesmagazine.blogspot.nl/2015/03/arce-team-is-on-fire-second-18th.html>

TT A 10 genopdaget

Den spanske ekspedition på vestbredden, "Proyecto Djehuty", ledet af José Maria Galan, fandt i foråret en af de "forsvundne" grave, som var emnet for min PhD-afhandling i Cambridge i 1986. Tidligere har bl. a. japanske arkæologer lokaliseret nogle af disse forsvundne grave, der var kendt af de tidligere rejsende, men som senere gik i glemmebogen, dels fordi deres udsmykning blev ødelagt, dels fordi de forsvandt under sand, grus og andet affald. Endnu en af disse grave er nu blevet lokaliseret af den spanske ekspedition. Det drejer sig om en grav tilhørende Djehutynefer, der var skatmester under Tuthmosis III. I min omtale af graven i 80'erne var jeg usikker på, om den hørte til i min sammenhæng, da jeg udelukkende tog mig af grave med bemalet udsmykning, ikke relief, og der forelå ingen oplysninger om vægudsmykningens art, da de tidlige rejsende var tavse derom: "Fremtidige udgravninger vil vise, om graven bør have en plads i denne bog." En opfølgende forespørgsel hos José Maria Ga-

lan (22.5. 2015) synes at bekræfte, at graven faktisk hører til i min afhandling, da den er udhugget i en klippe, der ikke egner sig til at hugge relieffer i og derfor må have haft bemalet udsmykning på et lag af stuk eller lerpuds. Indtil nu foreligger der dog stadig intet om denne udsmykning. LM

L. Manniche, *A Study of Certain 18th Dynasty Monuments in the Theban Necropolis*, London 1988, s. 50.

Lagt på EEF 22. maj 2015

Karomamas grav

Franske arkæologer fra Mission Archéologique Française de Thèbes-Ouest (MAFTO) har i deres 26. sæson i Ramesseum genfundet Karomamas grav, som blev lokaliseret og plyndret allerede i 1845, da Karl Lepsius købte to kanopekrukker og ni *shabti*'er med Karomamas navn og fik at vide, at de stammede fra en skaktgrav i Ramesseum. Karomama levede i det 22. dynasti og var "Amons guddommelige tilbederske" og er formodentlig identisk med den Karomama hvis statuette står på Louvre (der kendes flere kvinder med det navn). 50 år efter Lepsius publicerede James Quibell en *shabti*, der også bar hendes navn, og som også var fundet i Ramesseum. Der har derfor aldrig hersket tvivl om, at graven måtte befinde sig netop i Ramesseum, men hidtil har man altså ikke kunnet lokalisere den. Det er nu lykkedes for MAFTO, der oplyser, at graven består af en 5 m dyb skakt og et gravkammer, og at der bl.a. er fundet 30 fragmenter af *shabti*'er, der bærer Karomamas navn. Det er dog indtil videre kun indgangen til graven, der er udgravet, og der kan derfor komme andre ting for dagen, når sæsonen går i gang igen. <http://www.mafto.fr/2014/12/lost-and-found-the-tomb-of-the-divine-adoratrice-karomama-22nd-dynasty-brought-to-light-at-the-ramesseum/> Lagt på nettet forår 2015

Kolossalstatue af Amenhotep III

I ruinerne af Amenhotep III's tempel i Kom el-Hettan er der igen blevet rejst

en kolossalstatue af en gående Amenhotep III, og den står nu side om side med den makker, der blev rejst i marts 2014. Statuen, der væltede ved et jordskælv for mere end 3000 år siden, er 12,9 m høj og vejer i omegnen af 110 tons. De to statuer er de største i Ægypten, der forestiller en gående konge. Amenhotep III bærer den hvide krone, og i hver hånd holder han en papyrusrulle. Memnon-kolosserne, der står lige i nærheden, er 21 m høje, men viser kongen siddende. Statuen er fundet i mere end 100 fragmenter af forskellig størrelse, og den er blevet samlet af arkæologer og konservatorer under ledelse af Hourig Sourouzian. <http://www.theguardian.com/world/2014/dec/14/pharaoh-amenhotep-iii-statue-restored-luxor> Lagt på nettet 14. december 2014

Karomama i Louvre. Foto LM.

NETNYT

Nyt ægyptologisk tidsskrift på nettet
NeHeT. Revue numérique d'égyptologie, udgivet af Université Paris-Sorbonne og Université Libre de Bruxelles, er et nyt ægyptologisk tidsskrift, der kun udkommer elektronisk. Som vignetten afslører, betyder *nehet* "sykomo-retræ". Indtil videre er der udkommet to numre, der bl.a. indeholder artikler om felttog i Nubien i de første dynastier, jagt fra Gamle til Ny Rige og regeringsperioder i 25. dynasti. Der er flest artikler på fransk, men også nogle på engelsk, og de franske har et engelsk resumé. Tidsskriftet kan læses eller downloades gratis (nederst på den franske introduktionsside). http://www.sfe-egyptologie.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=149%3Aaccueil-nehet&catid=51%3Anehet&lang=fr

Ægypten og Sudan

British Museum Studies in Ancient Egypt and Sudan er et spændende, videnskabeligt, digitalt tidsskrift, der

gratis kan downloades. Initiativtager i 2002 var Nigel Strudwick (tidligere Cambridge og British Museum, siden 2006 Memphis, Tennessee), der var meget tidligt ude med at formidle gennem elektroniske medier (*Egyptology Resources* <http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/er/> fra 1994). Artiklerne, hvoraf størstedelen er på engelsk, er forsynet med abstracts og flotte farveillustrationer. (LM) http://www.britishmuseum.org/research/publications/online_journals/bmsaes.aspx

Amarnanyt

Husk at mange af resultaterne af Egypt Exploration Societys spændende arbejde i Amarna ligger på nettet og kan downloades. Det gælder *Horizon Newsletter* 1-15 (2006-2014), *Amarna Reports* I-III (1984-1986) og fire *Guide Books* til området. Det er næsten som at være der selv! (LM) http://www.amarnaproject.com/downloadable_resources.shtml